

ПОЛИТИЧКИ КАРАКТЕР НАЦИОНАЛИЗМА

Данијела Лакић

Слобомир П Универзитет, Правни факултет, Павловић пут 76, 76300 Бијељина, Босна и Херцеговина, danilalakic@yahoo.com

НАУЧНА КРИТИКА

ISSN 2637-2150

e-ISSN 2637-2614

UDK 323.12/.14:321.01

DOI 10.7251/STED0220076L

Рад примљен: 29.10.2020.

Рад прихваћен: 20.11.2020.

Published: 30.11.2020.

<http://stedj-univerzitetpim.com>

Данијела Лакић, Слобомир П Универзитет, Правни факултет, Павловић пут 76, 76300 Бијељина, Босна и Херцеговина, danilalakic@yahoo.com

Copyright © 2020 Danijela Lakić; published by UNIVERSITY PIM. This work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.

АПСТРАКТ

Крах комунизма деведесетих година прошлог века резултирао је ескалацијом национализма у Европи. Национализам је до данас остао једина политичка идеја о којој се суди на основу њених злоупотреба и појава као што су шовинизам или нацизам. Неправда је утолико већа што национализам, према свом изворном значењу, те негативне облике у које може прерасти, осуђује. Рат у бившој Југославији, сукоби у земљама некадашњег Совјетског Савеза, пораст тежњи за независношћу и унутар саме Европске уније и њених чланица (Велика Британија, Велс, Шкотска, Каталонија и др.) су примери какав може бити политички карактер национализма, и у ком смеру се може развијати у зависно-

сти од интереса политичке власти која га креира и њиме руководи.

Кључне речи: национализам, национална држава, идеологија.

УВОД

Без обзира на степен економско-технолошке развијености, карактер политичких поредака и државно-политичку конфигурацију, савремено друштво карактерише потрага за коренима и идентитетом. Етницитет се, као синоним људске потребе за коренима и припадношћу, у последњој деценији XX века вратио на велика врата. Негде је то, углавном у неразвијеним и вишенационалним друштвима (попут бивше СФРЈ), попримило екстремне димензије и узроковало ратове и разне облике тероризма.

Уместо да се повуче, национализам је експлодирао. „Уместо да јача универзализам, глобализација је изазвала реакцију, односно, снажење партикуларизма и секташтва на свим странама света. Национализам и националистички сукоби букнули су у Африци, Азији, затим на разочарање западних држава и у источној Европи (где је Балкан само најдраматичнији случај, вероватно не и последњи), и коначно регионалне, етничке и друге партикуларистичке тензије почеле су да јачају и у западној Европи (Северна Ирска, Баскија, Каталонија, Шкотска, Велс и други). Грађани Европске уније спремни су да своју унију прихвате у оној мери у којој им неће угрожавати локалне и националне идентитете“ (Ђурковић, 2002, стр. 9).

ШТА ЈЕ НАЦИОНАЛИЗАМ?

Национализам је: политика и идеологија која истиче нацију као целину, као апстрактну категорију, и њене интересе насупрот другим нацијама, у форми националних идеологија и политика намеће интересе реакционарних класа и снага; доктрина која приповеда националну искључивост и одвајање од других народа; покрет или тежња за националном независношћу (Политичка енциклопедија, 1975).

Узроци, природа и основна обележја национализма различито се доживљавају, вреднују и објашњавају. Е. Гелнер сматра да национализам није буђење самосвести једне нације, он измишља нације тамо где оне не постоје. Национализам је, пре свега, политички принцип према којем се политичка и национална целина морају подударати (Ериксен, 2004, стр. 272). Попер тврди да је национализам сродан побуни против разума и отвореног друштва јер се позива на наше племенске инстинкте, на страст и предрасуде, и на нашу носталгичну жељу да се ослободимо притиска индивидуалне одговорности коју он покушава да замени колективном или групном одговорношћу (Тамир, 2002, стр. 149). Национализам, према Гринфелду, покрива три врсте појава: национални идентитет и националну свест, артикулисану идеологију и ксенофобичне појаве националног патриотизма. Може се, даље, разликовати „бенигни“ национализам, као покрет за национално ослобођење; национализам као политичка идеологија за утемељење државе на бази нације; и екстремни, ултранационализам који је агресиван према националним разликама (Голубовић, 1999).

Кедури подсећа да је национализам учење изумљено у Европи XIX века. Оно је било усмерено на то да утврди критеријум за одређење популационе јединице која има право на власт која је искључиво њена, за легитимно вршење власти у држави и за исправну организацију друштва држава. По овом учењу, човечанство је по природи

подељено на нације, које се препознају по извесним обележјима која се могу установити, а једини легитимни тип владавине је национална самовлада. Ове идеје су се дубоко укорениле у политичку реторику Запада, а касније их је почео користити читав свет (Кедури, 2000, стр. 33).

Национализам је систем идеја, доктрина, слика света која служи стварању, мобилизацији и интеграцији веће солидарне заједнице (зване нација), али пре свега легитимацији нововремене политичке владавине. Стога национална држава са, по могућству, хомогеном нацијом постаје кардинални проблем национализма (Велер, 2002, стр. 15). Национализам не треба мешати са патриотизмом. Обично се ови термини користе на тако неодређен начин да је свака дефиниција подложна сумњи, али се између њих мора истаћи разлика, јер је реч о две различите, чак и супротне идеје. Под „патриотизмом“ се подразумева приврженост одређеном месту и одређеном начину живота за које неко верује да су најбољи на свету, али не жели да их силом натура другима. Патриотизам је по природи одбрамбеног карактера, и у војничком и у културном смислу. С друге стране, национализам се не може одвојити од жеље за владањем. Трајни циљ сваког националисте јесте да обезбеди већу власт и углед не за себе, већ за нацију или другу целину у којој је одлучио да утопи своју индивидуалност (Орвел, 2002).

Национализам настаје као идеологија интеграције грађанске класе у борби против касног феудалног политичког, економског и културног патикуларизма. Међутим, идеје националности и национализма развијале су се као саставни део успона свих оних идеја које су након политичке августинизације и победе томизма од IX-XIII века потицале из свакодневног искуственог живота људи, које су их уверавале да разјашњење тајни живота лежи у спознаји закона природе а не само божанских прописа.

Нововремени национализам, како

истиче Ханс-Улрих Велер у делу „Национализам“, могао је као јединствену појаву да настане само на Западу, јер су једино тамо постојали јединствени услови који су омогућили генезу и потом победоносни поход национализма све до установљења националних држава (неке од тих претпоставки су: само је тамо у унутрашњем процесу стварања државе било довољно консолидованих држава и традицијама утврђених етница, где су ови, у егзистенцијалним кризама изазваним процесима модернизације, ослонац потражили у новој слици света коју је доносио национализам; само је тамо за време криза модернизације једна утопија као што је национализам у својој тежњи за „замишљеним поретком“ могао да се ослони на елементе политичке теорије као што је суверенитет народа и право на самоопредељење; само је тамо постојало друштво у покрету са све израженијом социјалном структуром зависном од тржишта, са високом мобилношћу, са све школованијом интелигенцијом, од којих су се могли формирати национални покрети итд.). Повремено је ореол успеха национализма деловао и зрачио тако снажно да је тај национализам постао тражена извозна роба у свету. Али, тиме је истовремено отворио Пандорину кутију и за друштва са сасвим другачијим социокултурним и политичким склопом (Велер, 2002, стр. 69).

Жан-Жак Русо, који се сматра и оцем „модерног национализма“ иако се није посебно бавио нацијом, нити разматрао појаву национализма, нагласак је стављао на народни суверенитет изражен у идеји „опште воље“ (у ствари, опште добро друштва), а то је било семе из ког су током Француске буржоаске револуције 1789. године исклијале националистичке доктрине. Изневши гледиште да владавина треба да се заснива на општој вољи, он је развио снажну критику монархијске власти и аристократских привилегија. За време револуције ово начело радикалне демократије добило је израз у тврдњи да француски народ представљају

„грађани“ који поседују неотуђива права и слободе, а не више само поданици круне. Дакле, суверена власт припада француској нацији. Облик национализма који је произашао из Француске буржоаске револуције донео је виђење народа односно нације која сама влада и нераскидиво је повезана са начелима слободе, вредности и права. Појам национализам први пут је употребљен управо 1789. године у једном тексту француског свештеника и противника јакобинске револуције, Аугустина Баруела.

Национализам представља веровање да је нација основно начело политичке организације. Данас је уобичајено говорити и тзв. „добром“ и „лошем“ национализму. Под добрим национализмом се подразумева горљива и неагресивна лојалност нацији и отаџбини која се не само у колоквијалном вокабулару, изједначава са патриотизмом, па треба имати у виду да је патриотизам и испољавање оданости према државној заједници, што не мора увек значити и према нацији; под лошим национализмом или шовинизмом се подразумева агресивно, ничим изазвано опхођење према припадницима других нација, политичка ксенофобичност и нетолеранција које се најчешће испољавају у праву на мржњу и туђу територију. Мада између ове две позиције има безброј нијанси, узрок црно-белом оцењивању национализма, као час врло пожељног, час као врло непожељног политичког понашања, лежи у чињеници да је од свих идеологија националистичка идеологија најмање ситуирана на компромису. Њен носећи принцип је искључивост због чега су и ретки њени неутрални оцењивачи (Симеуновић, 2002, стр. 223).

Национализам је данас, ваљда, једина политичка идеја о којој се суди на основу њених злоупотреба: империјализма, шовинизма и нацизма. Неправда је, утолико већа, што национализам те злоупотребе, у ствари те појаве, осуђује. Политичка теорија не цени карактер неке идеје по томе колико и како она може

бити злоупотребљена, већ да ли она може превладати своје злоупотребе, да ли их може надјачати, да ли је вредносно изнад својих злоупотреба и онога што она осуђује. Осим тога, у теорији се политички карактер једне идеје оцењује још и по томе, колико она доприноси слободи човека, друштва и друштвених група. У том погледу, теорија сваку политичку идеју пропитује са два становишта: прво, колико она појединца подређује моћи његових заједница, то јест, колику му слободу у том погледу пружа и друго, колико она моћи појединца и његових заједница подређује моћ политике, то јест колико појединца и његове заједнице ставља изнад политичке власти.

Моћ национализма произилази и из чињенице да је он и етнички/културни и политички феномен. Са једне стране, као етнички и културни феномен, омогућава појединцу идентификацију са широм етничком групом прелазећи, при томе, временске и просторне границе, и на тај начин припадници нације задовољавају неке од својих основних људских потреба, нпр. ону за сигурношћу и припадношћу. Као политички феномен, тј. идеологија са јаком емоционалном компонентом, он има велики мобилизаторски потенцијал, што је нарочито важно у кризним периодима, било да су они политичке, економске или безбедносне природе (Вукоичић, 2015, стр. 177). У таквим периодима посебно се интензивира значај разлика између етничких групација односно „онда када је потребан други као непријатељ, како би се у атмосфери угрожености лакше придобила подршка припадника заједнице. С тим циљем активира се етнички/национални идентитет који одређује симболичку конструкцију културне разлике и дихотомизацију других - као странаца“ (Пешић, 2012, стр. 184).

ОБЕЛЕЖЈА НАЦИОНАЛИЗМА

Захтеви за националном слободом, независношћу, демократијом, пацифизам и мирољубивост у односима међу

народима и нацијама су основни, суштински, политички садржаји идеје национализма. Са овим својим садржајима национализам је, на политичком плану, саставни део теорија слободе и демократије, тачније, на политичком плану он се прелива у теорије и чак их надраста. Међутим, морамо нагласити да је по својој социјалној природи национализам етички принцип, да је он и као демократско и као слободарско начело увек принцип љубави према својој нацији. Ово својство национализма, ову његову социјалну природу, многи не схватају, превиђају је и занемарују, а многи јој махинално, траже антипод па национализам априори, одређују још и као принцип мржње. Највећа несрећа национализма баш и лежи у томе што му људи прилазе са оваквим предрасудама, не питајући се да ли нешто може бити истовремено и љубав и мржња. Национализам може бити истовремено и принцип љубави и мржње, али само под условом да се једно од то двоје не види или прећуткује. Шовинизам, нацизам, расизам и слично су појаве другог квалитета, осећаји мржње која завршава у етничком чишћењу, геноциду и другим насилничким понашањима и на супротном су полу од слободарства и демократије. Као етички принцип национализам је, пре свега, принцип љубави према својој нацији и он не дозвољава порицање ничије нације, па је у том смислу, и принцип љубави а не мржње, према свакој другој, то јест, туђој нацији. Ако би национализам значио порицање туђе националности, онда би он био највећи противник самом себи, значио би своје порицање, био би највећи противник своје националности.

Најважније обележје национализма је то што он националну државу сматра непревазиђеним обликом организовања, кључним фактором у међународним односима и најбољим гарантом политичке стабилности, па тако и демократије и грађанских права. Ово мишљење преовладало је у XIX и XX веку, у доба национализма, у многим

деловима Европе, а не само на њеном југоистоку, и било је посебно актуелно у време распада дотрајалих империјалних структура: Отоманског царства, Аустро-угарске и Совјетског Савеза. Таква царства су се, с правом или не, сматрала анационалнима, а њихова се наводна незаинтересованост за етничка питања често схватала као маска за доминацију једне нације. Када су се ове „империје“ распадале, етнонационалисти су им задали коначан ударац, залажући се пре за њихово распарчавање него за демократизацију или реорганизовање.

Национализам чини нацију мером државе, он одређује границе њене одговорности према нацији и до којих граница држава може ићи у својим правима према појединцу и према друштву. Тек са појавом национализма, систем демократске владавине и једнакости прешао је, у том смислу, своје последње границе. Нема слободе и демократије без националне слободе. Нема ни демократије без слободе за све националности, за све националне мањине. Без тога свако поимање демократије остаје, у крајњем, дискриминаторско, тачније, водило би дискриминацији, националном и политичком угњетавању мањина.

Када говоримо о демократији као обележју национализма, не заборавимо да је национализам у политици значајну њену демократизацију. Секуларизација европског друштва била је неопходна претпоставка за настанак европског национализма. У одсуству цркве одлучујућу улогу је одиграла држава, подржана интелигенцијом и грађанством. Рађање идеје нације значило је крај епохе у којој је политика била ствар династија, цркве и феудалног племства, док је сам народ сматран објектом без икакве политичке воље. Сваки члан нације постао је судеоником националне политичке воље, а то је значило демократизацију политике, увођење општег права гласа и парламентаризма. Данас када се често истиче да грађанска свест и стварање грађанског друштва захтевају својеврсну денационализацију,

изнова треба наглашавати: грађанска свест и национална свест иду заједно, као што и нација и демократија иду заједно (Бодрожић, 2012, стр. 92, 93).

Демократија је обележје првенствено тзв. грађанског или политичког национализма, који се разликује од етничког јер у начелу не искључује никога ко има право на држављанство рођењем или натурализацијом. Он има за циљ да уједини припаднике одређене заједнице, без обзира на њихове друге припадности, истицањем заједничких припадности, симбола и институција. Попут демократије, политички (грађански) национализам подразумева оданост колективном „самоодређењу“ целокупног становништва, без обзира на етничку, верску или расну припадност или било коју другу културну разлику, као што су језик или наречје. „И политички национализам и демократија укоријењени су у поставци да они који настањују одређену територијалну државу или теже заједничкој држави дијеле становити осећај политичког идентитета. Национализам у овом политичком или грађанском значењу тога појма подударан је с демократијом“ (Lakoff, 2000, стр. 81).

3. Голубовић сматра да постоје значајне разлике између националног осећања и национализма као дегенерисаног облика националног идентитета. Оне се састоје у следећем:

- Национално осећање изражава природну потребу за припадањем, за укореешошћу, али је то приватна ствар појединца и он може да врши избор; док је национализам искључива идеологија која супротставља супериорност своје нације другим народима и обележава принудну припадност прокламујући гесло једна нација – једна држава.

- Национално осећање не искључује разлике и не супротставља се нужно другом као непријатељском, јер идентификацију са својом нацијом не доживљава искључиво; национализам је, напротив, ксенофобичан јер се етничка солидарност сукобљава са туђим елементима, те се гаји неповерење према

другом.

- Национално осећање омогућује појединцу да конкретније перципира свој друштвени миље и да започне процес културне идентификације ради стицања елементарне сигурности у одређеној друштвено-политичкој заједници; национализам, пак, у афектној везаности и оданости појединца искључиво својој нацији надјачава и редукује све остале врсте припадности на сопствену етничку групу. Стога националистичко осећање пружа сигурност појединцу само под условом приклањања ауторитету нације, која му се намеће као судбина (Голубовић, 1999).

Према Н. Кеџмановићу, национализам надјачава национално осећање онда када доминира: тенденција да се поседује територија; схватање да је свака нација независна држава; веровање у заједничку историју и порекло; осећање поноса због достигнућа своје нације; анимозитет према другим етничким групама; догма да појединци живе искључиво за нацију; доктрина о супериорности сопствене нације и вера у посебну националну мисију; уверење да је судбина нације и судбина сваког појединца; мистична оданост организму познатом као Volk (Голубовић, 1999).

Кад је последица друштвених и демографских промена, национализам често има изолован и затворен карактер, те носи са собом расизам и ксенофобију (ксенофобија - патолошки етноцентризам; страх од странаца или мржња према њима). У анализи улоге национализма у периодима промена, каква је нпр. транзиција, иако то није често случај у стручној литератури, вредносно неутралан приступ овој веома запаљивој теми политичког дискурса био би пожељно решење у односу на становништва која полазе од његове позитивне или негативне перцепције. У примени оваквог методолошког приступа, национализам не представља нити добро нити зло по себи, а о оцени његовог дејства у појединим друштвима тада се мора узети низ фактора, на практичном плану тако

постају могућа различита објашњења успеха/неуспеха одређених реформских политика. Али, несумњиво је да национализам може имати позитивну улогу у мобилизацији становништва ка прихватању неопходности структуралних промена у друштву (Новаковић, 2009, стр. 131).

НАЦИОНАЛИСТИЧКА ИДЕОЛОГИЈА

Као идеологија, национализам је релативно нов, модеран феномен. Савремени теоретичари, попут А. Смита, истичу да је национализам модерни покрет и идеологија која се појавила у другој половини XVIII века у Западној Еуроци и Америци, те да након врхунца у два светска рата, сада почиње слабити и узмицати пред глобалним силама које прелазе границе националних држава (Smith, 2003, стр. 1). Међутим, збивања на Балкану крајем XX века показала су супротно. У настанку нових националних држава (посебно оних на тлу бивше Југославије) национална идеологија одиграла је велику улогу, она је била покретач маса и надахнуће да се верује у идеју државности, да се у име те идеје појединац бори и жртвује, али и да наноси зло. Да бисмо схватили какве све улоге може имати националистичка идеологија, неопходно је, пре свега, објаснити сам појам идеологија и основне карактеристике националистичке идеологије.

Према Д. Симеуновићу, различита значења која се придају термину идеологија могу се свести на два основна. По једноме је идеологија укупност друштвене свести ових или оних облика социјалних обједињења (класа, нација, држава, друштвених група, организација итд.), по другоме идеологија је специфична појава у друштвеној свести мање или више нетачна, илузорна, ограничена свест, која настаје услед дејства друштвених чинилаца (структуре, социјалног положаја и одговарајућих интереса) на сазнање, чега међутим, субјекти

идеолошког мишљења нису свесни. У првом случају термин идеологија има неодређено значење или је синоним других термина (класна свест, национална свест, идејна надградња итд.). У другом случају идеологија је назив појма чија се садржина односи на специфичну друштвену појаву. Ово друго значење термина идеологија има знатно ширу распрострањеност. Сам израз идеологија потиче од француског филозофа Destutt de Tracy (1754-1836), који га је употребио за означавање опште „науке о идејама“ (science des ideas), која би требало да буде основа свих наука (Симеуновић, 2002, стр. 201).

„Оно што зовемо национализмом делује у многим равнима и може се сматрати колико неком врстом политичке идеологије и друштвеног покрета, толико и обликом културе“ истиче Смит, а националистичку идеологију дефинише као „идеолошки покрет за постизање и одржавање аутономије, јединства и идентитета у име популације за коју неки њени припадници сматрају да представља стварну или потенцијалну ‘нацију’“ (Smith, 1998, стр. 116, 119). По њему, у средишту национализма као политичке идеологије је културна доктрина, а она се у зависности од друштвено-политичког контекста и захваљујући својим „камелеонским својствима“, ослања и повезује са другим врстама колективних идентитета (нпр. класним, верским) и с другим идеологијама – либерализмом, комунизмом, фашизмом и др.

У савременој теорији нема сагласности о идеолошком статусу национализма – „да ли је он посебна политичка идеологија или политички феномен који се калема на различите идеолошке садржаје“ (Цветковић, 2017, стр. 27). Историја нам показује да је национализам присутан и активан у свим идеолошким садржајима и формама: од либерализма и социјализма/комунизма до фашизма/нацизма. Према В. Цветковићу, очигледно је да нема засебан статус у односу на носеће

идеологије Модерне, али је и евидентно да је управо национализам можда њен најважнији политички феномен, који је настао из формирања модерних држава нација, при чему је свест о припадности одређеном колективитету од првог дана била изложена различитим политичким (зло)употребама. С обзиром на то да је народ у форми нације постао основа модерног политичког легитимитета, свако ко утиче на његово саморазумевање може да рачуна на политичку моћ. Национализам је тако постајао политичко средство које се користило у најмање два смера: подвлачење разлике у односу на друге нације (државе) и афирмација властитих достигнућа (Цветковић, 2017, стр. 28). Националистичка идеологија се схвата и вреднује на различите начине, а њена оцена највише зависи од ефеката политичке и социјалне праксе коју је подстицала и производила. Национализам као политичка идеологија је теорија политичког легитимитета која успоставља посебан однос између етничитета и државе, те захтева државу у име етничке групе. Такав национализам своди целокупну људску и друштвену еманципацију на националну еманципацију, иако су друштво и нација различите категорије.

Оцене о националистичкој идеологији, када изузмемо емоције које су својствене сваком припаднику нације, не могу се другачије доносити него као и за све друге идеологије, у зависности од начина употребе ове идеологије од стране политичких покрета у конкретним друштвено-историјским околностима. Националистички покрети су имали и имају, често, веома различите и супротне циљеве: национал-социјалистички и фашистички у Европи након Првог светског рата; ослободилачки покрети у окупираним земљама у Другом светском рату; антиколонијални покрети за националну независност у Африци и Азији; сепаратистички у Западној Европи (Баскија, Корзика, Северна Ирска), такви покрети су присутни и на простору

бившег СССР-а и широм Источне Европе; хегемонистички као покушај стварања државне заједнице свих припадника нације (посебно карактеристични за Балкан) и др.

Националистичка идеологија је настала као идеологија грађанске класе у њеној борби против касног феудалног политичког, економског и културног партикуларизма. Националистичка идеологија особито се јавља у периодима великих друштвено-политичких криза (збивања која су пратила распад СФРЈ потврђују ову чињеницу). Захваљујући њој политичке елите остају на власти, користећи се њиме придобијају подршку маса и скрећу пажњу грађана са социјалних проблема.

Упоришне тачке сваке националистичке идеологије су: тумачење и највише могуће вредновање националне заједнице као крвне и интересне заједнице, до чије се потврде важности стиже искључиво статусом посебне, националне државности; ауторитаризам испољен у култу вође и захтеву за потпуним поштовањем: а) појединца националном интересу апстрактног колективитета и б) државног апарата апсолутној контроли владајуће националне странке; инсистирање на нужности припадања сваког појединца некој нацији; прецењивање значаја националне хомогенизације у врло различитим етапама друштвеног развоја; изразита мобилизациона моћ услед окренутости ирационалом (вођа говори срцу); митски садржаји политике и историје као добро конструисан основ пријемчивости те идеологије за масе; елементи утопије; схватање о увек могућој ексклузивности позиције сопствене нације у односу на друге (ова тврдња нема негативну конотацију јер се може говорити и о ексклузивности не само надмоћне него и лоше позиције, за шта је типичан тзв. јеврејски пример); давање великог значаја вери, националној издаји и лојалности вођству; развијање склоности за персоналну идентификацију са успесима или неуспесима читаве нације; лакоћа радикализације спољне и

унутрашње политике. Не заборавимо и да национални фанатизам своју енергију црпи из романтизоване прошлости, а својствено му је и неговање бруталне моћи (ратничког духа и херојског начина живота), укидање свих политичких, грађанских слобода и насилно подређивање појединца апстрактним интересима нације и култу вође (Тадић, 1986).

Огромна снага и манипулативна вредност националистичке идеологије лежи управо у томе што је она у данашње време најпозданије и најефикасније средство и начин супституисања реално постојећих унутрашњих социјалних тензија и сукоба опречних интереса, истицањем конфликтног интереса на спољном плану – међу нацијама (националним државама) које наводно, угрожавају једна другу у погледу остваривања њихових „историјских права“, и виталних развојних потреба. Овде се ради о принципу хомогенизовања нације, који је по својим стварним циљевима у суштини перфидна бирократска подвала. У питању је покушај да се формално признати и прихваћени плуралистички демократски начин смањења нагомиланих социјалних тензија и решавање интересних конфликта замени другим, бржим и за политичку елиту безболнијим начином постизања тог истог циља. Алтернатива која се нуди јесте успостављање апсолутног националног јединства (с тим што се сваки вид његовог нарушавања третира као чин националне издаје), национално окупљање око историјски проверених и неприкосновених националних вредности, завета, симбола и око популарних народних избавитеља којима се мора поклонити безусловно поверење да би могли да обезбеде остваривање прокламованих високих циљева. Борба за хомогенизацију нације око апсолутизованог националног интереса служи јачању неконтролисаних и апсолутизованих власти националне политичке елите над нацијом (опширније видети у:

Енциклопедија политичке културе, 1993, стр. 719).

„Мит национализма“, истиче М. Матић, „постаје лажни излаз за различита друштвена стања и односе који се иначе не би могли правдати и одржати у својој отвореној и препознатљивој социјалној и класној суштини“ (Енциклопедија политичке културе, 1993, стр. 719). Националистичку идеологију одликује способност иницијације и умеће одржања духа колективизма као основе националне солидарности. З. Голубовић напомиње да је национализам један облик колективне идентификације, а који ће се од облика национализма јавити зависи од тога да ли је национална идентификација само један од облика идентификације међу осталима, или постаје ексклузивна и експанзивна форма идентификације. Национализам као ексклузивна идеологија јавља се као нова религија, која захтева веровање, а не рационално расуђивање, и замагљује представу о стварности стварајући привид јединства у класно, расно и етнички подељеном свет (Голубовић, 1999, стр. 86, 89).

Нација је кључни појам ове идеологије и њој је све подређено (опстанак нације је највиши циљ). Зато се политичке елите у свакој националној држави такмиче ко је боље национално одређен и ко ће показати више умешности у остваривању националних циљева. Националистичка идеологија доприноси настанку нових националних држава тако што агресивније националне елите инспиришу и оснажују и мање амбициозне елите суседних нација да склопе или затворе „своје“ нације у „своју државу“ од нарастајућих нација које се налазе у истој геополитичкој сцени. (Симеуновић, 1995, стр. 39).

Свака врста угрожености најбоље се отклања јачањем онога ко је угрожен, стога свака нација која је „угрожена“ тежи јачању на војном, економском и политичком плану. То јачање најбрже и најделотворније се постиже на пољу духа, зато најважнији задатак науке,

уметности и образовања постаје јачање националног бића и националне самосвести (а то се остварује кроз величање значаја сопствене нације). Владajuће политичке елите ове моменте користе и за учвршћивање свог положаја и у први план стављају наводну угроженост опстанка нације и себе представљају као њене спасиоце и заштитнике. А пошто је у питању опстанак нације, то је свети циљ који захтева покорност маса и давања апсолутног поверења елити на власти. Националистичка идеологија тада обећава статус „небеског народа“, свете вредности и прокламује националну мисију. Она је и традиционалистичка идеологија јер се у својој мисији ослања се на прошлост и историјске митове, користи митове и митологију као идеолошко средство да би утврдила света права нације, према којима се сопствена нација подизе на пиједестал изабраног народа.

Националистичка идеологија у кризним временима постаје оруђе у рукама интересних група и захваљујући њој горући друштвени проблеми бивају потиснути у други план, а мисли грађана скренуте са социјалних на тзв. националне проблеме. Захваљујући томе те групе опстају на власти, а и саме не верују у истинитост идеологије коју пласирају. Или како је то С. Басара закључио: „Идеологије овде традиционално служе као параван интересним групама. Мало ко овде заиста верује у оно што прича и то је наш велики проблем. Поетике, политике, идеологије, животни ставови, све је то углавном симулирано. Ствари се спуштају и до бизарних нивоа. Идеологија је техника за неполитичке интересе, на пример за обезбеђивање посла за тетку и стана за брата од стрица“ (Басара, 2006).

ЗАКЉУЧАК

О политичком карактеру национализма владају различита мишљења. На једној страни, на национализам се гледа као на напредну и ослобађајућу снагу

koja pruža nadu u nacionalno јединство или назависност. На другој страни, упозорава се да национализам може бити ирационална и реакционарна доктрина која даје могућност политичким вођама да у име нације воде политику рата и насиља. Национализам, у ствари, показује све знаке да је политички пандан синдрома подељене личности.

У различитим периодима био је и прогресиван и реакционаран, демократски и ауторитаран, ослобађајући и потчињавајући, левичарски и десничарски. Карактер национализма одређен је у великој мери условима у којима настају националистичке тежње, али и политичким циљевима за које се везује. Отуда, као одговор на искуство стране владавине или колонијалне власти, национализам је обично ослобађајућа снага повезана са циљевима слободе, правде и демократије. Национализам, негативно схваћен и употребљен, повлачи за собом мржњу, сукобе, ратове, нарушава људска права и слободе (грађански рат у бившој СФРЈ је пример шта негативно политички интрепретирани улога национализма може узроковати и учинити).

Национализам ће још дуго бити најрелевантнија политичка идеја и друштвена тема, а посебно на нашим просторима. Потомци бивших Југословена биће и даље разапети између властитог национализма и модела којим ће живети Европска унија.

ЛИТЕРАТУРА:

Бодрожић, Ђ. (2012). Нација на западу: Порекло и суштина западноевропског национализма. *Политичка ревија*, 24(1) 81-96.

Басара, С. (2006). *Идеологије овде служе као параван интересним групама*. Београд: лист Данас, 04.03.2006., стр. 8. Преузето 10.10. 2020. са <http://web.arhiv.rs/develop/vesti.nsf/feae540dc011162c1256e7d0032cb98/b9c9fac8cf49b89dc1257128005d54a8?OpenDocument>

Велер, Х.У. (2002). *Национализам*. Нови

Сад: Светови.

Вукоичић, Ј. (2015). Етничка и политичка димензија идеологије национализма. *Politeia*, 5(10), 161-179.

Голубовић, З. (1999). *Ја и други: антрополошка истраживања индивидуалног и колективног идентитета*. Београд: Република.

Ђурковић, М. предговор за: Тамир, Ј. (2002). *Либерални национализам*. Београд: Филип Вишњић.

Ериксен, Т.Х. (2004). *Етницитет и национализам*. Београд: Библиотека ХХ и књижара Круг.

Енциклопедија политичке културе. (1993). Београд: Савремена администрација.

Кедури, Е. (2000). *Национализам*. Подгорица: ЦИД

Lakoff, S. (2000). Национализам и демократија. *Политичка мисао*, 36(1), 56-83.

Новаковић, А. (2009). Национализам и транзиција – о једном методолошки смисленом појму национализма. *Српска политичка мисао*, 24(2), 111-134.

Орвел, Џ. „Белешке о национализму“ у Симеуновић, Д. (2002). *Теорија политике – ридер*. Београд: Удружење „Наука и друштво“.

Пешић, М. (2012). Национални идентитет и интеркултурни дијалог. *Национални интерес*, 2/2012, 165-197.

Политичка енциклопедија (1975). Београд: Савремена администрација.

Симеуновић, Д. (2002). *Теорија политике – ридер*. Београд: Удружење „Наука и друштво“.

Симеуновић, Д. (1995). *Нови светски поредак и национална држава*. Београд: Ферко.

Smith, D.A. (2003). *Национализам и модернизам. Критички преглед сувремених теорија нација и национализма*. Загреб: Факултет политичких знаности.

Smith, D.A. (1998). *Национални идентитет*. Београд: Библиотека

XX век.
Тадић, Љ. (1986). *Да ли је национализам
наша судбина*. Београд:
Мултипринт.
Тамир, Ј. (2002). *Либерални
национализам*. Београд: Филип
Вишњић.

Цветковић, В. (2017). Политичке
идеологије – посредујући облици и
паразитски садржаји. *Годишњак
Факултета безбедности*, 1/2017, 9-
36.

A POLITICAL CHARACTER OF NATIONALISM

Danijela Lakić

Slobomir P University, Faculty of Law, Pavlovića put 76, 76 300 Bijeljina, Bosnia and Herzegovina, danilalakic@yahoo.com

SCIENTIFIC REVIEW

ISSN 2637-2150
e-ISSN 2637-2614
UDK 323.12/.14:321.01
DOI 10.7251/STED0220076L

Paper received: 29.10.2020.
Paper accepted: 20.11.2020.
Published: 30.11.2020.
<http://stedj-univerzitetpim.com>

Corresponding Author:

Danijela Lakić, Slobomir P University,
Faculty of Law, Pavlovića put 76, 76 300
Bijeljina, Bosnia and Herzegovina,
danilalakic@yahoo.com

Copyright © 2020 Danijela
Lakić; published by UNIVERSITY PIM.
This work licensed under the Creative
Commons Attribution-NonCommercial-
NoDerivs 4.

ABSTRACT

The collapse of communism in the 1990s resulted in the escalation of nationalism in Europe. Nationalism has until the present day remained the only political idea which is judged on the basis of its abuses and occurrences such as, chauvinism or nazism. The injustice is that much greater, because nationalism, according to its original meaning, disapproves of those negative forms into which it can evolve. The war in the former Yugoslavia, the conflicts in the countries of the former Soviet Union, greater desire for independence, both within the European Union itself and its member states (Great Britain, Wales, Scotland, Catalonia, etc.) are the examples of what a political character of nationalism can be, and in which direction it can develop depending on the interests of the political authority which created and governed it.

Keywords: nationalism, national state, ideology.